

Monumentnummer*: 532384

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 15 juli 2016
Kadaster deel/nr 82779/124

Woonplaats*
Utrecht

Gemeente*
Utrecht

Provincie*
Utrecht

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Abstede	C			8109
Abstede	C			8343

Omschrijving**

Cluster 38. V.I.S.-Kazematten.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

VIER V.I.S.-KAZEMATTEN (waaronder nrs. a, b en c) als in de jaren '30 van de 20ste eeuw aan het werk toegevoegde zware, gewapend betonnen gevechtsofstellingen. Drie van de vier kazematten op Fort De Bilt liggen aan de oostzijde van het werk in de wal; twee exemplaren (a en c, beide van oorsprong ingericht als mitrailleurkazematten) respectievelijk op het noordoostelijke en het zuidoostelijke bastion en de derde (b, ingericht als kanonkazemat) in het zuidelijke deel van het fort, in de korte courtine, direct naast de Biltsestraatweg. Deze drie kazematten dienden ter verdediging van het belangrijke acces van de rond 1930 dwars door het fort getrokken straatweg. De weg werd in plaats van buitenom dwars door het fort geleid, waardoor een vijandelijke strijdmacht bij een (verrassings)aanval snel de stad in kon trekken. In de straatweg was (een nog wel bestaande, in het wegdek opgenomen, maar nu niet meer zichtbare) tankversperring aangebracht, bestaande uit een gewapend betonnen blok waarin schuin rechtopstaande, stalen profielbalken konden worden geplaatst. De vierde V.I.S.-kazemat (d?) ligt in de noordelijke courtinewal tussen de noordoostelijke en noordwestelijke bastions. Deze kazemat bestreek een deel van het noordoostelijke inundatiegebied bij Utrecht. Deze kazemat is in de Tweede Wereldoorlog door de Duitse bezetter onder meer benut als cel en bij fusillades van ca. 140 verzetsstrijders en dit exemplaar wordt daarom ook wel 'dodenbunker' genoemd. Het werk vertegenwoordigt hierdoor speciale herinneringswaarde. Een vijfde

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

kazemat, eveneens uitgerust met mitrailleur, lag in de zuidelijke courtinewal tussen de zuidoostelijke en zuidwestelijke bastions; deze kazemat is na 1945 gesloopt.

Tussen 1928 en 1935 verscheen in een aantal delen het Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77 (V.I.S.). Deze boekwerken zijn ontstaan uit de wens tot standaardisering van de bouw van gewapend betonnen groepsschuilplaatsen en gevechtsofstellingen, waar het tot dan toe aan ontbrak. De voorschriften waren bedoeld voor de bouw van stellingen in oorlogsomstandigheden, door de troepen zelf. Voor vreedstijd zou de genie andere ontwerpen maken. Het V.I.S.-standaardtype kwam vanaf 1928 in ontwikkeling en diende als gevechtsofstelling voor zwaar mitrailleur- of pantserafweergeschut. Omdat het V.I.S. was bedoeld voor onervaren dienstplichtige militairen, waren de ontwerpen van de kazematten zo eenvoudig mogelijk, met rechthoekige vormen. Er werden verschillende bouw mogelijkheden per kazematttype gegeven, die aangepast konden worden aan de (oorlogs- en terrein)omstandigheden waaronder gebouwd moest worden. Ook het weerstandsvermogen kon per bouwwerk verschillen, zijnde W 12-15, W 15-21 of W 21-28. Het eerste boekwerk van het V.I.S. was deel VII, Bouw van zware gewapend betonnen schuilplaatsen. Het gold vanaf de datum van verschijnen als norm voor de gehele Nederlandse krijgsmacht. In tegenstelling tot hetgeen door de titel wordt gesuggereerd, handelt deel VII voornamelijk over gevechtsofstellingen. Slechts twee van de tien voorbeeldontwerpen betreffen schuilplaatsen. De voorschriften uit het V.I.S. waren sterk theoretisch van aard of gebaseerd op kennis en ervaringen uit de buurlanden en de Eerste Wereldoorlog. Er waren vanuit militaire kring dan ook verschillende kritische geluiden te horen, zowel over de gezondheidsrisico's van de manschappen, als in tactisch en technisch opzicht. Pas nadat een aantal V.I.S.-kazematten (in vreedstijd) was gebouwd, kwam er een oefenkazemat tot stand, bedoeld voor de opleiding van bedienend personeel. Dit leidde tot enkele aanpassingen van de reeds gebouwde werken. In de Vesting Holland zijn in totaal ca. 40 V.I.S.-kazematten gebouwd, waarvan 34 stuks aan nieuwe of verbeterde accessen in het Oostfront Vesting Holland.

Omschrijving

VIER V.I.S.-KAZEMATTEN (waaronder nrs. a, b en c), aangelegd tussen 1931 en 1936 en gebouwd ter compensatie van de rechtekking van de weg - het acces Biltsestraatweg. Drie kazematten werden op het fort gebouwd en twee in de wallen van de gedekte gemeenschapswegen; een van deze twee is gesloopt. V.I.S.-kazematten zijn gebouwd van zwaar gewapend beton, omvatten één bouwlaag onder een vlak dak en ze hebben een rechthoekige plattegrond op een verbrede funderingsplaat. De kazematten zijn deels aangeaard. Elke kazemat is gebouwd volgens het Voorschrift Inrichten Stellingen (V.I.S.) no. 77 type V. Aan de zijde van het schietgat voor de mitrailleur hebben de wanden een dikte van tussen de 1.80 m en 2.30 m, aan de bovenzijde is er een dekking van 1.50 meter beton, in beginsel voorzien van een laag aarde. De ingang staat op een haakse gang waaraan twee ruimtes grenzen. De eerste ruimte was een wachtruimte voor de manschappen en had een periscoop, de tweede een gevechtsruimte voor de mitrailleur of het kanon. Beide ruimtes hebben een schietgat voor geweer in de richting van de gang. Voor de mitrailleur of het kanon is er een schietgat aan de andere zijde. De trechtervormige wanden van deze schietgaten zijn versterkt met een vertanding van spoorstaven. De kazemat in de noordelijke courtinewal is bekend geworden als 'dodenbunker', als gevolg van opsluiting en fusillades van verzetsstrijders tijdens de Tweede Wereldoorlog en dit exemplaar vertegenwoordigt daarom bijzondere herinneringswaarden.

Waardering

De VIER V.I.S.-KAZEMATTEN (waaronder nrs. a, b en c) van Fort De Bilt zijn van algemeen belang vanwege:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegevens voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Cultuurhistorische waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw).

Het betreft hier vier onderdelen die dateren uit de jaren '30 van de 20ste eeuw, namelijk voorbeelden in hoofdzaak in standaardvorm uitgevoerde opstelplaatsen van mitrailleurs / respectievelijk een kanon.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex. De kazemat in de noordelijke courtinewal vertegenwoordigt bijzondere herinneringswaarden vanwege gebruik als cel en fusilladeplaats in de Tweede Wereldoorlog.

* De onderdelen zijn representatief omdat ze goede voorbeelden zijn van (deels) in samenhang met elkaar gebouwde en opererende werken op een fort uit de jaren '30 van de 20ste eeuw.

* De onderdelen zijn tamelijk goed bewaard omdat de werken naar vorm, functie en ligging herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Kazemat (B)

Functie